

Doç. Dr. Nilüfer TAPAN
İ. Ü. Edebiyat Fakültesi
Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı

ALMANCA ÖĞRETİMİNDE ALIŞTIRMA BİÇİMLERİ VE YENİ YÖNELİŞLER *

Yabancı dil öğretimindeki yöntemsel değişiklikler derslerin temel bölümlerinden olan alıştırmaların da seçimini ve düzenlenişini etkiler. Her yöntem kendi ilkeleri doğrultusunda, kendine özgü alıştırma biçimleri geliştirir. Bu bakış açısından yola çıkılan incelememizde, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra Almanca öğretiminde yaygın bir kullanım alanı bulmuş olan başlıca alıştırma modelleri ortaokul Almanca ders kitapları örneği ele alınarak irdelenecektir.

1960'lı yıllarda Almanca öğretiminde köklü değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Buna neden olarak bir yandan dil öğrenme amaçlarının dilin kullanımı üzerinde yoğunlaşması, öte yandan dilbilim ve ruhbilim dallarında 20. yüzyılın ilk yarısında yapılan çalışmaların verilerinin yabancı dil öğretimine yansımaları gösterilebilir. Bu yeni gelişmeler Almanca öğretiminde konuşsal-işitsel (audio-lingual) yöntemin egemenlik kurmasına olanak sağlamıştır.

Kuramsal temelini yapısalcı dilbilim anlayışı ile davranışçı ruhbilim anlayışının belirlediği konuşsal-işitsel yöntem, yabancı dilin, dilbilgisi kurallarına yer vermeksizin yineleme, öykünme, alıştırma, pekiştirme yoluyla öğretilmesi gerektiğini savunur. Yöntemin geliştirdiği alıştırma modeli de bu ilkeler doğrultusunda düzenlenmiştir.

Drill-alıştırmaların temel alan ve yöntemin belkemiğini oluşturan bu alıştırma modelinin çıkış nedeni şöyle açıklanabilir: Her

* Bu yazı Kasım 1986 tarihinde Marmara Üniversitesinin düzenlemiş olduğu I. Ulusal Eğitim Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

dilin kendine özgü bir yapısı, herbiri belirli bir yapısal özelliği örnekleyen yapı örgüleri vardır. Dil, 'pattern' denilen bu yapı örgülerinin edinilmesiyle kazanılır. Her çocuk anadilinin yapı örgülerini dilbilgisi kurallarını öğrenmeden de doğru kullanabilmektedir. Yabancı dil edinimi de anadilini edinirken olduğu gibi 'pattern' öğrenimiyle gerçekleşebilir. Yapısal yönden aynı, içerik yönünden ise farklı tümceler kurma olanağı sağlayan 'pattern'ın öğrenciye anadilinde olduğu gibi yineleme, öykünme, örnekseme yoluyla alışkanlıklar yaratacak biçimde öğretilmesi amaçlanır. Bu doğrultuda bir öğretim biçimine ise davranışçı öğrenme kuramının ilkelerine dayanılarak düzenlenmiş olan drill-alıştırmaları ile ulaşılır.

İki ya da dört aşamanın sözkonusu olduğu drill-alıştırmaları aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi düzenlenir :

Öğretilmesi amaçlanan 'pattern' :

S-P-E Akk

Örnek tümce : *Tülin hat eine Tasche.*

2 aşamalı drill	<table style="border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;">uyaran: Tülin hat eine Tasche.</td> <td rowspan="2" style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="2" style="padding-left: 10px;">→ Öykünme yoluyla</td> </tr> <tr> <td style="padding-right: 10px;">yanıt :Tülin hat eine Tasche.</td> <td style="padding-left: 10px;">yineleme</td> </tr> </table>	uyaran: Tülin hat eine Tasche.	}	→ Öykünme yoluyla	yanıt :Tülin hat eine Tasche.	yineleme								
uyaran: Tülin hat eine Tasche.	}	→ Öykünme yoluyla												
yanıt :Tülin hat eine Tasche.			yineleme											
4 aşamalı drill	<table style="border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding-right: 10px;">uyaran: ein Heft.</td> <td rowspan="2" style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="2" style="padding-left: 10px;">→ Örnekseme yoluyla</td> </tr> <tr> <td style="padding-right: 10px;">yanıt: Tülin hat ein Heft.</td> <td style="padding-left: 10px;">doğru yanıt</td> </tr> <tr> <td style="padding-right: 10px;">doğru yanıt: Tülin hat ein Heft.</td> <td rowspan="2" style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="2" style="padding-left: 10px;">→ Pekiştirme</td> </tr> <tr> <td style="padding-right: 10px;">doğru yanıtın yinelenmesi : Tülin hat ein Heft.</td> <td style="padding-left: 10px;">yoluyla onaylama</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td style="padding-left: 10px;">→ Yineleme</td> </tr> </table>	uyaran: ein Heft.	}	→ Örnekseme yoluyla	yanıt: Tülin hat ein Heft.	doğru yanıt	doğru yanıt: Tülin hat ein Heft.	}	→ Pekiştirme	doğru yanıtın yinelenmesi : Tülin hat ein Heft.	yoluyla onaylama		}	→ Yineleme
uyaran: ein Heft.	}	→ Örnekseme yoluyla												
yanıt: Tülin hat ein Heft.			doğru yanıt											
doğru yanıt: Tülin hat ein Heft.	}	→ Pekiştirme												
doğru yanıtın yinelenmesi : Tülin hat ein Heft.			yoluyla onaylama											
	}	→ Yineleme												

Belli bir uyarana belli bir yanıtın verilmesi beklenen drill-alıştırmalarında öğrencinin yanıtı seçme olanağı yoktur. Tek seçmeli olan bu alıştırmalarla amaçlanan, öğrencinin uyarın yoluyla doğru yanıtı ulaşabilmesi, doğru yanıtın alışkanlık haline dönüşebilmesidir. Yanlış yanıt yanlış alışkanlığa yol açacağından doğru yanıtın anında onaylanması ve pekiştirilmesi gereklidir. Yalnızca pekiştirme de yeterli değildir. Yanıt yinelenerek alışkanlığa dönüştürülmelidir. Başka bir deyişle, bu alıştırma modelinde öğrenciden dilin yapısal boyutu ile ilgili doğru dil alışkanlıkları edinmesi beklenir. Ancak, belli dilsel biçimleri yerleştirmek amacıyla uygulanan bu alıştırmalar düzenlenir-

ken dil yapılarının bildirişim konumundaki kullanımları gözönünde tutulmaz, öğrenci bağlamından koparılmış, bildirişim işlevleri belirlenmemiş soyut sözceleri ezberlemek zorundadır. Böyle bir soyutlama öğrencinin öğrendiği dil yapılarını dilin gerçek kullanım alanına aktarmasını engeller. Böyle olunca öğrenci amaç-dilde dilbilgisel yönden doğru tümceler üretse de, bunları bildirişim konumunda yeri geldiği zaman doğru kullanmayı bilemez. Ayrıca bağlamından soyutlanmış dil yapılarının sürekli yinelenerek öğretilmesine dayanan çalışma biçimi mekaniktir. Üreticiliğe yönelik değildir. Güdüleyici nitelikte olmayan bu çalışma öğrencinin zamanla dersten bıkmasına yol açar.

Çıkış yıllarında Almanca öğretiminde bir çığır açtığı öne sürülen ve büyük bir coşkuyla uygulanan drill-alıştırmaları yabancı dil öğretiminde yeni yöntemsel gelişmelerin izlendiği günümüzde yukarıda saydığımız nedenlerden eleştirilmektedir. Ancak bu alıştırmaların özellikle dilbilgisi çeviri yönteminin salt dilbilgisi kurallarını öğretmeye yönelik alıştırma biçimleri ile karşılaştırıldığında, alıştırma düzleminde getirdiği yenilikler de yadsınamaz. Nitekim en yeni yöntemsel yönelişler doğrultusunda yapılan Almanca öğretiminin belli öğrenme aşamalarında drill - alıştırmalarından yararlanır. Ancak yalnız drill-alıştırmaları ile yapılan yabancı dil çalışmaları öğrenciyi karşılıklı etkileşime dayanan gerçek dil kullanımına ulaştırmaz. Bu açıdan bakıldığında drill-alıştırmaları Almanca öğretimi için gerekli, ancak yetersizdir, bunların başka alıştırma türleri ile desteklenmesi zorunludur.

Drill-alıştırmalarının eksik yönleri hangi alıştırma türleri ile tamamlanabilir? Bu soruyu yanıtlamak için bugün Almanca öğretiminde geçerli olan yaklaşımlara kısaca değinmek gerekir.

Konuşsal-işitsel yöntemin dil yapılarını bildirişim işlevlerinden soyutlayarak öğretmeye yönelik çalışma biçiminin uygulama alanında yetersiz kalması, 1970'li yıllarda yeni yöntem arayışlarının başlamasına neden olmuştur. Sözügeçen eksikleri giderme doğrultusunda sürdürülen çalışmalar Almancanın yabancı dil olarak öğretiminde bildirişimsel-işlevsel yöntemin (kommunikativ-funktionale Methode) doğmasına yol açmıştır. Bu yöntemin yöneldiği temel amaç, öğrencinin çeşitli durumlarda karşılaşabileceği bildirişim gereksinimlerini yabancı dil aracılığıyla nasıl giderebileceğini öğrenmesi, dil yoluyla eylemler gerçekleştirebilmesidir. Bu amaca ise ancak öğrenciye bil-

dirişim yetisi (kommunikative Kompetenz) eksiksiz kazandırıldığında ulaşılır. Sebüktekin'in deyişiiyle «Bildirişim yetisine sahip olan kişi, dil dizgesini ve dil ötesi öğeleri toplumsal bağlamlar içinde kullanabilen kişidir»¹. Başka bir deyişle, yabancı dil öğretiminde amaç bildirişim yetisini eksiksiz kazandırmak olduğunda, dilin bildirişim bağlamında uygun kullanımın öğretilmesi en az dil yapılarının öğretilmesi kadar önemlidir. Çünkü bildirişim belli bir bağlamda, somut bir konumda gerçekleşir. Bildirişim konumunu oluşturan konusucu, dinleyici, roller, bildirişim nedeni, yer, zaman gibi öğelerdir. Yer aldıkları bildirişim konumuna göre değişik işlevler üstlenebilen dilsel biçimlerin seçimini belirleyen de yine bildirişim konumunun bu çeşit öğeleridir. Bu nedenle öğrencinin öğrendiği yabancı dili gerçek yaşama aktarıp ondan bir bildirişim aracı olarak yararlanması amaçlanıyorsa, öğrenciye hem doğru dilsel biçimleri üretmeyi, hem de bu dilsel biçimlerin içinden bildirişim konumuna uygun olanını seçebilmeyi öğretmek gereklidir.

1970'li yıllarda daha verimli bir Almanca öğretimi yapabilmek amacıyla ortaya atılan bu görüşler alıştıırma düzleminde de yeni ara-yışlara neden olmuştur.

Bildirişimsel-işlevsel yöntemin öğrenciye gerek sözlü gerek yazılı düzleminde kazandırmayı amaçladığı bildirişim yetisi, anlama ve anlatma yetilerinden oluşan bir bütündür. Yöntemin öngördüğü alıştıırma biçimleri ile yapılan çalışmalar bildirişim yetisinin bu iki yönünün de sistemli bir aşamalandırma içinde geliştirilmesine yöneliktir.

Neuner/Krüger/Grewer bu görüşlerinden yola çıkarak bildirişimsel-işlevsel yöntemin günümüzde Almanca öğretiminde yaygın bir kullanım alanı bulmuş olan alıştıırma modelini oluşturmuşlardır. Almancanın gerçek yaşama aktarımı ilkesini temel alan bu model anlama, yeniden-üretme, üretme, özgür kullanma gibi dört temel aşamadan oluşur. Modelin savunucuları bu dört aşamayı şöyle adlandırmışlardır² :

AŞAMA A

Anlama yetisini geliştirme ve sınama

— Anlama yetisini geliştirme

— Anlama yetisini sınama

1 Sebüktekin, H. : 1981, s. 9.

2 Neuner, G., Krüger, M., Grewer, U. : 1981, s. 44.

AŞAMA B

Anlatma yetisini temellendirme

— Dilsel biçimlerle ilgili yeniden üretici nitelikli alıştırmalar

AŞAMA C

Anlatma yetisini geliştirme

— Belirtilen durumların/rollerin/bildirişim nedenlerinin yeniden üretici ve üretici nitelikli alıştırmalarla dilsel biçimlendirilmesi

AŞAMA D

Özgür anlatım

— Bildirişim bağlamında özgür anlatımın geliştirilmesi

Bu temel aşamalar içinde yer alan alıştırma türleri öğrenciyi bağımlı dil kullanımından bağımsız dil kullanımına yönelten bir gelişme çizgisi izler. Böyle bir aşamalandırma içinde gerçekleştirilen uygulama biçimi öğrencinin öğrendiği dili gerçek yaşama aktarabilmesine olanak sağlar. Ancak bildirişim konumunda bağımsız dil kullanımına bu aşamalardan birinin ele alınması ile ulaşamaz. Neuner'in deyişiyile hiç bir alıştırma aşaması tek başına bildirişim yetisini geliştirmeye yeterli değildir. Dört aşamadaki alıştırmaların tümünün birbirlerini desteklemesi gerekir. Aşamalardan birinin eksik olması, kazandırılması amaçlanan bildirişim yetisinin de eksik öğrenilmesine neden olacaktır³. Ayrıca her temel aşamada yeterli sayıda alıştırma türünün bulunması zorunludur.

Bugün Türkiye'de yabancı dil ağırlıklı okulların dışında kalan ortaokullarda kullanılan Almanca ders kitaplarında bulunan alıştırmaları, tanıtmaya çalıştığımız iki alıştırma modeli uyarınca incelediğimizde şu sonuçlara varırız :

Orta sınıflarında kullanılan *Wir lernen Deutsch* adlı ders kitaplarında yer alan alıştırmalar konuşsal-işitsel yöntemin alıştırma modeli olan ve işleyiş biçimini daha önce belirttiğimiz drill-alıştırmalarıdır. Ders birimlerinin birinci ve üçüncü bölümlerindeki bu alıştırmalar bildirişimsel-işlevsel alıştırma modelinin B aşamasında yoğunlaşmıştır. Bu aşamada anlatma yetisinin temellendirilmesine yönelik dilsel biçimlerle ilgili salt yeniden-üretici nitelikli alıştırmalar yer alır. Bu alıştırmalar öğrenciyi Almancanın yapıları ile ilgili alışkan-

3 Neuner, G., Mittag, J. : 1983, s. 187.

lıklar kazandırmayı öngörür. Kuşkusuz dilsel biçimlerin alışkanlık oluşturacak gibi öğretilmesi için ders kitaplarına bu aşama doğrultusunda yeterince alıştırmaya yerleştirilmesi zorunludur. Ancak ders kitaplarındaki alıştırmaların tümünün yeniden-üretici nitelikli alıştırmaya türleri ile çalışan B aşamasında yer alması, daha önce de değinildiği gibi, amaç bildirişim yetisini kazandırma olduğunda, yeterli değildir. Eğer ortaokullarda alıştırmalar yardımıyla öğrenciyi bildirişim konumunda bağımsız dil kullanımına ulaştırmak istiyorsak, o zaman ortaokul Almanca ders kitaplarına, sözü geçen modelin anlamayı geliştirme, anlatmayı geliştirme ve özgür anlatım, yani A, C ve D aşamalarına yönelik alıştırmalar eklenmelidir. Kuşkusuz böyle bir düzenleme yapılırken ülke koşullarının öngördüğü amaçlar doğrultusunda bazı aşamaların daha ağırlıklı olarak ele alınması doğru olacaktır. Öte yandan her aşama içindeki alıştırmaya türlerinin seçimi ve düzenlenmesi belirlenirken yine ülke koşulları gözönünde tutulmalıdır. Çünkü alıştırmaların belli bir bildirişim konumunda yer alması gereklidir. Bildirişim konumunu belirleyen dinleyici, konuşucu, roller, bildirişim nedeni, yer, zaman gibi öğeler ise, ülke koşullarınca biçimlenmiştir. Bu doğrultuda yapılacak bir çalışmada aşağıdaki önerilerden yararlanılabilir.

Bildirişimsel-işlevsel yöntemin alıştırmaya modelinin ilk aşamasında anlama yetisini geliştirmeye yönelik uygulamalara yer verilir. Ortaokul Almanca ders kitaplarında ise anlama yetisine yönelik alıştırmalar üzerinde durulmamıştır. Oysa anlama bildirişimin ön koşuludur. Bildirişim konumunda kişinin önce kendisine sunulan bildirişimi çözmesi, anlaması gerekir. Bu nedenle ortaokul Almanca ders kitaplarında alıştırmalar düzleminde eklemeler yapılırken, ilkin anlama yetisini geliştirici ve denetleyici alıştırmalara yer verilmelidir. Bu doğrultuda en uygun alıştırmalar ise metinlerle bağıntılı olarak düzenlenmiş alıştırmalardır. Böyle bir çalışmada aşağıdaki alıştırmaya türlerinden yararlanılabilir : Metnin sunduğu konu alanından derlenen konuşma yönelimleri doğrultusunda ön-bilgi çalışmaları, anahtar niteliğindeki bilgilerin seçilmesi ve düzenlenmesine ilişkin alıştırmalar, karışık verilen metin içeriğinin düzene sokulması, metni bölümlenme, kısaltma, yalınlaştırma, metne uygun çizelgeler oluşturma doğrultusunda alıştırmalar, metinle ilgili soruların yanıtlanması, çoktan seçmeli yanıtlarla doğru yanlış belirlemesi.

Sözü geçen modelin A aşaması anlamaya yönelik alıştırma türlerini içerirken B, C ve D aşamalarında anlatma yetisinin geliştirilmesi amaçlanır.

Wir lernen Deutsch ders kitaplarında anlatma yetisinin temellendirilmesine yönelik, B aşaması kapsamına giren yeterince alıştırma bulunduğu belirtildi. Ancak öğrencinin mekanik bir çalışmaya dayanan yeniden üretici nitelikli bu alıştırmalardan özgür anlatıma geçebilmesi olanaksızdır. İşte bu iki aşama arasında belirtilen bildirişim nedenlerinin, durumların ve rollerin dilsel biçimlendirilmesine yönelik hem yeniden üretici, hem de üretici nitelikli alıştırmalarla çalışılan bir geçiş aşaması, C aşaması yer alır.

Bu aşamadaki alıştırmalarla yapılan çalışmalarda öğrencinin ders içinde yönlendirilmesi gittikçe azaltılır. Alıştırmalar artık öğrenciye seçme, karar verme, üretici olma özgürlüğü sağlayacak gibi esnek düzenlenir. Ortaokul ders kitaplarında öğrenciyi üretkenliğe yönlendiren bu geçiş aşaması doğrultusunda alıştırma türlerine rastlanmaz. Oysa Almanca öğretiminin başlangıç düzeyinden başlayarak bu tür alıştırmalarla çalışmak, sözlü ve yazılı anlatma yetisini geliştirmek bakımından zorunludur. Açık bırakılmış bir diyalogu ya da düzyazı metni değişik doğrultularda tamamlamak, verilere ya da bir örneğe göre metin oluşturmak, mektup yazmak, form doldurmak, resim betimlemelerine yönelik çalışmalar, karşılıklı konuşmalarda değişik toplumsal rolleri üstlenmek, metin türünü değiştirmek (karşılıklı konuşmayı düzyazıya çevirmek gibi), çizelge doldurmak ve değerlendirmek, sunulan bir konuşma ya da okunan bir metinle ilgili not tutmak, not düzenlemek, özet çıkarmak doğrultusunda uygulamalar özgür anlatıma geçiş aşaması için uygun alıştırma türleridir.

Bu alıştırma modelinin son aşamasına gelindiğinde artık öğrenciden beklenen, daha önceki üç aşamadaki bilgi ve deneyiminden yola çıkarak, belli bir bildirişim konumunda yönlendirilmeden amaçdilde bir konuyu anlayabilmesi, düşüncesini dile getirebilmesidir. Bu aşamada yapılan uygulamalarda öğrenci artık kişi olarak, kendisi olarak varolmalı, işin içine katılmalıdır. Alıştırmaların düzeni öğrencinin kendi dünyasını da bu alıştırmaların yansıttığı dünyayı kendine göre yorumlayabileceği gibi kurulmalıdır. Kültür ayrımlarının ve benzerliklerinin tartışıldığı alıştırmalar, bir konuda bazı ön bilgi-

lere dayanarak (anket, istatistik) rapor düzenlemek, duygu ve bilgi aktarımı gibi kişisel görüşlere dayanan metinler üretmek, yazınsal metinlerle çalışmak özgür anlatımın amaçlandığı D aşaması doğrultusunda sürdürülebilecek çalışmalardır. Bu alıştırmalar türlerinden başlangıç düzeyi için uygun olanlarının, sayıca az da olsa, seçilip ortaokul Almanca ders kitaplarına yerleştirilmesi, öğrencinin ilk derslerden başlayarak amaç-dili bağımsız kullanmaya alışmasına yardımcı olacaktır.

İncelememizde gösterildiği gibi, yabancı dil öğretiminde yeni yöntemsel gelişmeler alıştırmalar düzleminde de değişikliklere yol açar. Yabancı dil derslerinde başarı oranının yükseltilmesinin önemli bir koşulu da ders kitaplarında yer alan alıştırmaların yeni yöntemsel yönelişler ışığında düzenlenmiş olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında ortaokullarda kullanılan *Wir lernen Deutsch* ders kitaplarında yer alan alıştırmaların, günümüzdeki yöntemsel gelişmelerin gerisinde kaldığı ve yeniden düzenlenmesi gereği ortaya çıkar. Böyle bir düzenleme için yapılacak çalışmalarda, Almanca öğretimi alıştırmalar düzleminde en yeni gelişmelerden yola çıkan ve günümüzde yaygın bir kullanım alanı bulmuş olan bildirimsel-işlevsel yöntemin alıştırmalar modelinin, ülke koşulları da gözönünde tutularak, temel alınması, ortaokul Almanca derslerinde daha verimli çalışmalara olanak sağlayabilir.

Kaynakça

- Sebüktekin, H., *Yüksek Öğretim Kurumlarında Yabancı Dil İnter-celeri*. 1981, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul.
- Neuner, G., Krüger, M., Grever, U., *Übungstypologie zum kommunikativen Deutschunterricht*. 1981, Langenscheidt. Berlin und München.
- Neuner, G., Mitag, J., *Lehrpläne und Lehrwerke für den Englischunterricht*. Neuner, G. (ua.) Kasseler Arbeiten 12. 1983, Verlag Peter Lang. Frankfurt/Main.
- Pekşirin, H., Aydoğan, B., Torkak, M., *Wir lernen Deutsch*, 1, 2, 3. 1986, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.